

Tiililä-seura 7.12.2016
Seikko Eskola

Kristinuskko ja 100 vuotta itsenäisenä ollut Suomi

Hyvät kuulijat!

Kiitos kutsusta saapua tänne! On suuri kunnia saada esiintyä arvostamani professori Tiililän nimeä kantavassa seurassa.

Mutta liian kevytmielisesti suostuin Olavi Peltolan pyyntöön puhua tästä aiheesta. Toisaalta siitä tosin on helppo puhua, kun itsenäisyyden aikaan jatkuvasti viitataan. Mutta toisaalta omaperäinen esitelmä vaatisi niin paljon työtä, että totesin sen mahdottomaksi.

Esitän siis vain kommentteja tästä teemasta, alustusta keskustelun aiheiksi.

Sadalla vuodella on todellinen käytännön merkitys – ajatelkaa tilannetta 1939. Silloin itsenäisyyttä oli ollut 20 vuotta! Siis vähemmän kuin Baltian mailla nyt.

Kristinuskko itsenäisyyden edellytysten luojana

Katolinen ja sitten luterilainen usko ja kirkko ovat ratkaiseva tausta. Ortodoksisesta Suomesta ei olisi voinut kehittyä Venäjältä eroavaa valtiota – tätä on pidettävä esillä.

René Nyberg luterilaisuuden merkityksestä kirjassaan Viimeinen juna Moskovaan, s. 203–204.

Kirjan kirjoittaminen on vienyt minut syvälle maailmaan, jota tunsin ja tunnen huonosti eli juutalaisuuteen. Taustani vuoksi minulla ei ole kokemusta juutalaisesta kulttuurista. Helsinkiläinen kasvuympäristöni ei ollut mitenkään uskonnollismielinen, lähinnä tapakristitty. Isäni harrastuksiin kuului teosofia, ja vanhempani seurustelivat muun muassa selvänäkijä Aino Kassisen kanssa. Työskentely Neuvostoliitossa ja Venäjällä sai minut kuitenkin kiinnostumaan luterilaisen perinteen merkityksestä Suomen kehitykselle. Kontrasti Suomeen oli vahva. Näkyvä ateistinen neuvostopropaganda oli primitiivistä ja räikeää. Osallistuminen ortodoksisen pää-siäisjumalanpalvelukseen oli keino osoittaa mieltä järjestelmää vastaan.

Seurasin kasvavalla mielenkiinnolla Suomen evankelisluterilaisen kirkon vuoropuhelua Venäjän ortodoksisen kirkon kanssa. Näiden ”oppikeskustelujen” poliittinen tausta oli arkkipiispa Martti Simojoen oivallus, ettei Suomen kirkon suinkaan tule lähteä mukaan Neuvostoliiton masinoimaan niin sanottuun kirkkojen rauhantoimintaan, vaan hakeutua kirkkona yhteyteen Venäjän ortodoksisen kirkon kanssa. Vuonna 1970 alkaneiden oppikeskustelujen merkityksestä kertoo, että ne jatkuivat myös Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen. Keskustelut keskeytettiin vuonna 2004 lähinnä seksuaalietiikkaa koskevien näkemyserojen vuoksi. Arkkipiispa Simojoen toiminta oli taitavaa sekä ulkopoliittisesti pätevää ja viisasta. Rooman ja Bysantin raja Ruotsin, ja nyttemmin myös Suomen itärajalalla, on yhä merkittävä kulttuureja erottava kuilu.

Venäjä-vuoteni vahvistivat luterilaista kulttuuri-identiteettiäni. Se on kaukana nykysuomalaisesta diskurssista, jossa kirkosta erotaan jopa mielijohteesta. Las-

kin Venäjällä usein leikkiä, että tunnetuin koskaan elänyt suomalainen on Martti Luther. Jotkut venäläiset ymmärsivät, mitä tarkoitin, mutta pelkään, etteivät kaikki suomalaiset enää arvosta luterilaisen kulttuuriperinnön merkitystä.

Kun maan johtaviin diplomaatteihin kuuluva entinen Berliinin ja Moskovan suurlähettiläs, vieläpä juutalaistaustainen, sanoo näin – sitä kirkon olisi syytä pitää esillä.

Herätysliikkeet ja suomalaisuuden nousu

Suomessa syntyi kansaan juurtunut kansallismielinen kirkko toisin kuin Baltian maissa, joissa maaseudun seurakunnat pysyivät alueen saksalaisen yläluokan hallussa.

Papisto suomen kielen ajajana valtiopäivillä talonpoikaissäädyn kanssa

Pohjanmaan herännäisyyden merkitys jääkäriliikkeessä ja itsenäisyystaistelussa

Nyt juhliittaessa on syytä muistaa, että itsenäisyys ei ollut mikään itsestäänselvyys.

Sitä kuvaa Svinhufvudin ja Paasikiven keskustelu puhemiehen huoneessa v. 1911. Svinhufvud: Meidän on päästävä irti Venäjästä, ne tuhoavat meidät. – Paasikivi: Miten? – Svinhufvud: Sitä en tiedä, mutta tavalla tai toisella.

Entinen Ruotsin ulkoministeri ja suurlähettiläs Albert Ehrensvärd 1915 Forumissa:

Tsaari Pietarin suorittama pääkaupungin valinta on tehnyt Venäjän valtakunnalle elinkysymykseksi Suomenlahden herrana pysymisen. Suomen olemassaolo itsenäisenä valtiona voidaan ajatella mahdolliseksi vasta siinä maailmassa, missä sudet ja lampaat sovussa käyvät laiturilla keskenään.

Mutta sitten Venäjän ikkuna yllättäen aukesi ja Suomi-neito käytti tilaisuutta hyväkseen hypäten ulos.

Tilanne itsenäisyyttä julistettaessa joulukuussa 1917: Paasikivi hallituksen lähettämänä ei uskaltanut kirjoittaa itsenäisyysjulistusta paperille ennen Haaparantaa. Liberaalin pääministerin Nils Edénin epäilyt: Kuinka te voitte saada maassa vallan, kun se on venäläisten sotilaitten miehittämä?

Lontoon arvovaltaisen The Economist -lehden Euroopan kartassa 1922 Suomi on osa Venäjää. Vastaus lähettiläs Donnerille 1922: Emme välitä tilapäisistä muutoksista!

Tähän väliin sattui Suomen 1900-luvun historian suurin poliittinen virhe, kun vasemman siipensä valtaan joutunut Sosialidemokraattinen puolue aloitti Leninin ja Stalinin innoittamana kapinan juuri pari kuukautta sitten vaaleissa enemmistön saanutta hallitusta vastaan. Tosiasiassa Suomessa oli silloin hyvin edistyksellinen lainsäädäntö.

Te ette turhaan taistelleet, te ette turhaan kaatuneet. Mutta 1918: Te turhaan taistelitte, te turhaan kaaduitte.

Suomi selviytyi sisällissodan tragediasta yllättävän nopeasti. Tannerin hallitus 1926–27 on ainutlaatuista historiassa.

Sotien välisenä aikana Suomi kuului Euroopan demokraattiseen vähemmistöön. V. 1920 demokratioita oli 27, v. 1939 kaksitoista. Sotien jälkeen Suomi oli ainoa Neuvostoliiton rajanaapurina, jossa demokratia säilyi.

Todella kuvaavaa on, että uskonnonvapauslain tultua voimaan 1923 paljon yli 90 % pysyi kirkon jäsenenä.

Kirkon ja papiston panos politiikassa itsenäisyyden alkuvuosikymmeninä:

- Papistoa ja herätysliikkeitten edustajia runsaasti eduskunnassa. Moninkertainen pääministeri Lauri Ingman.
- Paavo Virkkunen puhemiehenä.

1930-luku oli Suomessa eheytyksen, demokratian vahvistumisen ja elintason nousun aikaa. Sota-ajan moraalinen ja toivon luoja

Talvisodan ihme, kristinusko moraalinen takana. Kimmo Rentolan mukaan juuri talvisota muutti Stalinin suhtautumisen, Suomi otettiin vakavasti.

Herätysliikkeet sodan aikana ja sen jälkeen – täällä tunnette hyvin.

Kirkko ja kristillinen usko yleensäkin joutuivat Suomessakin 1960-luvun lopun kulttuurivallankumouksen kritiikin kohteeksi. Ne luettiin yhdeksi taantumuksen edustajaksi. Se näkyi erityisesti mediassa, teatterissa ja kirjallisuudessa.

Karl Marx ja sosialismi nostettiin edistyksen voimaksi. Julkisuudessa tämä virtaus menetti vähitellen voimaansa ja kaatui lopullisesti Neuvostoliiton mukana. Mutta se on jättänyt pitkäaikaiset jälkensä juuri teatteriin ja toimittajakulttuuriin.

Median historia liittyykin kirkkohistoriaan kiintoisasti.

Sanan kirkosta kuvan kirkoksi:

- Kirjapainotaito ja reformaatio, edisti suuresti kristillisyyttä.
- Kirkko sopeutui aika hyvin radioon.
- Kirkko jäi syrjään televisiosta, kun sen tulo sattui yhteen 60-luvun kulttuurivallankumouksen kanssa – omat kokemukset radiopolitiikassa.
- Miten tulee käymään some-maailman kanssa?

Nyt vallitsee 60-luvun kulttuurivallankumouksen perintönä edelleen aika yhtenäinen toimittajakulttuuri:

Toimittajat eivät enää ole niinkään kukin oman poliittisen ideologiansa ajajia vaan heillä voisi

sanoa olevan yhteisiä ajatuksia.

Siihen kuuluu viileä suhde kirkkoon.

Asenne näkyy kiintoisasti mm. homoseksuaalisuuden saamassa myönteisessä huomiossa.

Mielenkiintoista on nyt myös nähdä, miten tänne tulleet muslimien kristityiksi kääntymiseen mediassa suhtaudutaan. Ainakaan innostusta ei ole näkynyt, vaan kysytään motiiveja.

Pääministeri Juha Sipilä on juuri joutunut tämän toimittajapuolueen hampaisiin. Saa nähdä, kuinka hän ajan mittaan selviää.

Kommunismien kaatumisen merkitys

Nyt Karl Marx on kaatunut, hänestä ei kuule oikeastaan mitään.

Mutta kyllä nyt on alkanut tiettyä muutosta ns. intellektuellien ajattelussa. Siitä on mainio osoitus vuosi sitten ilmestynyt "Mitä mieltä Suomessa saa olla. Suvaitsevaisto vs. arvokonservatiivit." Siinä kulttuurikirjoittajat esittävät heille aika kiintoisia ajatuksia, mm. tiedetoimittaja Marko Hamilo, kirjailija Joonas Konstig, prof. Timo Vihavainen:

Kirjailija Joonas Konstig:

Kristinusko on luonut länsimaisen moraalin, jossa ollaan pienen puolella, eikä potkita maassa makaavaa.

Professori Timo Vihavainen arvostelee kirkkoa liiasta vapaamielisyydestä:

Luterilainen kirkko, joka vanhastaan on korostanut jokaisen ihmisen oikeutta ja jopa velvollisuutta henkilökohtaiseen vakaumukseensa, jakaa nykyään potkuja jopa niille, jotka eivät seuraa mukana sen arvokeskustelussa ja yrittävät tehdä omia johtopäätöksiään.”

Edelleen:

Jos kaikesta kunnallisesta ja valtiollisesta toiminnasta pitäisi karsia kaikki mahdollinen, jolla on jollain tavalla juuret suomalaisessa kristillisyydessä, ei juuri mitään jäisi jäljelle.

Kirjoittajien loppusuositus:

Hanki historiallista perspektiiviä. Ymmärrä että seisot jättiläisten harteilla. Kunnioita esi-isiäsi. Käy joskus kirkossa. Lue klassikoita.

Kirkko ja hyvinvointiyhteiskunta. Kyllä sen kehittymisellä Pohjoismaihin on yhteytensä luterilaisuuteen – piispa Mikko Heikan kirja Kapitalismi – Kristinuskon musta joutsen?

Kirkon jäsenmäärän huomattava lasku 2000-luvulla. Sillä on myös yleisiä yhteiskunnallisia syitä, ei vain uskonnollisia, esim. onneton päätös kirkosta eroamisesta meilin klikkauksella.

Jäsenkato muissa valtakunnallisissa organisaatioissa on paljon suurempi:

Puolueet

Bengt Holmström: ammattiyhdistysliike tulee suuresti supistumaan

Näihin nähden kirkko on selviytynyt suhteellisen hyvin.

Nykytilanne kertoo muutoksesta: lestadiolainen pääministeri ja aktiivisesti katolinen ulkoministeri – siis voi johtaa suurta populistista puoluetta ja tunnustautua taantumuksellisena pidettyyn kirkkoon.

Jotain puhuu myös demarien Antti Lindtmanin liittymien kirkkoon ja rippikoulu. Siis työväenpuolueen johtoon pyrkivän, siellä jo olevan, kannattaa liittyä kirkkoon (30 vuotta sitten ei – hän sitten nimenomaan kehuu arkkipiispaa ja Helsingin piispaa.

Nykytilanteen myönteisestä puolesta viittaa myös suurlähettiläs Nybergin em. analyysiin.

Merkittävää kristinuskon kannalta on myös, että Putinin Venäjä rakentaa ortodoksiselle perinteelleen eikä ateismille kuten Neuvostoliitto.

Porvoon hiippakunta ruotsinkielisten identiteetin säilyttäjänä

Uskonnonopetuksen säilyminen – Veikko Pöyhönen

Tässä siis hajamietteitä annetusta temasta.

Keskustelun aiheita:

Teologit, professorit ja piispat, keskusteluun

Yksilökeskeinen karsintojen ja kilpailun yhteiskunta

Miten syrjäytyvien käy?

Omista oikeuksistaan tietoisten yhteiskunta

Naisten nousu yhteiskunnassa
Poikien syrjäytyminen – väittelyt!

(Editointi Hannu Väliäho 11.12.2016)